

PREDMET *VILE protiv LIHTENŠTAJNA*
(Predstavka br. 28396/95)

PRESUDA
Strazbur, 28. oktobra 1999.

U predmetu *Vile protiv Lihtenštajna*,

Evropski sud za ljudska prava, koji je, u skladu sa članom 27 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), kako je izmenjena i dopunjena Protokolom br. 11,¹ kao i odgovarajućim odredbama Poslovnika Suda,² zasadao u Velikom veću u čijem su sastavu bili sudije:

gđa E. PALM (*PALM*), *predsednik*,

g. C. L. ROZAKIS (*ROZAKIS*),

g. L. Ferari BRAVO (*Ferrari BRAVO*),

g. G. RES (*RESS*),

g. L. KAFLIŠ (*CAFLISCH*),

g. I. Kabral BARETO (*Cabral BARRETO*),

g. J.-P. KOSTA (*COSTA*),

g. W. FURMAN (*FUHRMANN*),

g. K. JUNGVIRT (*JUNGWIERT*),

g. B. ZUPANČIČ (*ZUPANČIČ*),

gđa N. VAJIĆ,

g. J. HEDIGAN (*HEDIGAN*),

gđa W. TOMASEN (*THOMASSEN*),

gđa M. CACA-NIKOLOVSKA (*TSATSA-NIKOLOVSKA*),

g. T. PANTIRU (*PANTÎRU*),

g. E. LEVIC (*LEVITS*),

g. K. TRAJA,

a takođe i gđa M. de Boer-Bukikio (*de Boer-Buquicchio*), *zamenik sekretara*,

nakon većanja na zatvorenim sednicama zatvorenim, 2. juna i 13. oktobra 1999,

izriče sledeću presudu, donetu poslednjeg navedenog datuma:

1-2 *Napomene Sekretarijata:*

Protokol br. 11 i Poslovník Suda stupili su na snagu 1. novembra 1998.

3 Od trenutka kada je stupio na snagu Protokol br. 11, kojim je izmenjen i dopunjen član 19, Sud deluje na stalnoj osnovi.

POSTUPAK

1. Predmet su Sudu, na osnovu nekadašnjeg člana 19 Konvencije, uputile Evropska komisija za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija) i država Lihtenštajn (u daljem tekstu: Država) 24. i 27. oktobra 1998, u okviru roka od tri meseca prema nekadašnjem članu 32 stav 1 i nekadašnjem članu 47 Konvencije. On proističe iz predstavke (br. 28396/95) protiv Kneževine Lihtenštajn koji je 25. avgusta 1995. na osnovu nekadašnjeg člana 25 Komisiji uputio državljaniin Lihtenštajna g. Herbert Vile (*Herbert Wille*).

Zahtev Komisije odnosio se na nekadašnje članove 44 i 48 i izjavu u kojoj Lihtenštajn priznaje obaveznu nadležnost Suda (nekadašnji član 46); a pritužba Države odnosila se na nekadašnji član 48. Svrha zahteva i pritužbe bila je da se odluči da li činjenice slučaja ukazuju da je tužena Država prekršila svoje obaveze na osnovu članova 10 i 13 Konvencije.

2. Pošto je Protokol br. 11 stupio na snagu 1. novembra 1998, u skladu s odredbama njegovog člana 5 stav 5, predmet je upućen Velikom veću Suda. Veliko veće po službenoj dužnosti uključuje g. L. Kafliša, sudiju koji je izabran s liste Lihtenštajna (čl. 27 st. 2 Konvencije i pravilo 24, st. 4 Poslovnika Suda), gđu E. Palm i g. C. L. Rozakisa, potpredsednike Suda, i g. J.-P. Kostu i g. G. Resa, potpredsednike odeljenja (čl. 27 st. 3 Konvencije i pravilo 24, st. 3 i 5 (a)). Ostali članovi, postavljeni da bi upotpunili Veliko veće, bili su g. L. Ferari Bravo, g. I. Kabral Bareto, g. V. Furman, g. K. Jungvirt, g. B. Zupančič, gđa N. Vajić, g. J. Hedigan, gđa V. Tomasen, gđa M. Caca-Nikolovska, g. T. Pantiru, g. E. Levic i g. K. Traja (pravilo 24, st. 3 i pravilo 100, st. 4).

3. Podnosilac predstavke je odredio advokate koji će ga zastupati (pravilo 36). Advokatima je predsednik Velikog veća, gđa Palm, dozvolila da koriste nemački jezik (pravilo 34, st. 3).

4. Kao predsednik Velikog veća, gđa Palm je konsultovala zastupnika Države, advokate podnosioca predstavke i delegata Komisije, preko zamenika sekretara, a u vezi s organizacijom pismenog postupka. Shodno redu koji je posle toga određen, sekretar je primio podnesak podnosioca predstavke 25. februara 1999. i podnesak Države 30. marta 1999.

5. U skladu s odlukom predsednika Velikog veća, rasprava je održana u zgradi Suda u Strazburu 2. juna 1999.

Pred Sudom su se pojavili:

(a) za Državu

g. H. Golsong (*Golsong*), advokat,

kozastupnik,

g. N. Markser (*Marxer*),

g. T. Štajn (*Stein*),

g. M. Voker (*Walker*),

advokat;

(b) za podnosioca predstavke

g. W. E. Zeger (*Seeger*),

g. A. Klej (*Kley*),

advokat.

g. Vile je takođe bio prisutan.

Sudu su se obratili g. Zeger, g. Klej, g. Golsong i g. Štajn.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREMETA

6. Tokom 1992. godine došlo je do spora između Njegovog veličanstva kneza Hansa-Adama II od Lihtenštajna (u daljem tekstu: knez) i Vlade Lihtenštajna oko političkih nadležnosti u vezi s plebiscitom o pristupanju Lihtenštajna Evropskoj ekonomskoj zoni. U to vreme podnosilac predstavke bio je u vladi Lihtenštajna. Posle rasprave između kneza i članova vlade na sastanku od 28. oktobra 1992. to pitanje je rešeno na osnovu zajedničke izjave kneza, Parlamenta (*Landtag*) i Vlade.

7. Posle izbora i formiranja novog Parlamenta u maju 1993. došlo je do razgovora o različitim ustavnim pitanjima između kneza i Vlade, u vreme kada podnosilac predstavke više nije bio u vladi. Podnosilac predstavke nije učestvovao na izborima maja 1993. godine i decembra 1993. postavljen je za predsednika Upravnog suda Lihtenštajna (*Verwaltungsbeschwerdeinstanz*) s vremenski ograničenim mandatom (vidi dole stav 26).

8. U okviru niza predavanja o pitanjima ustavne nadležnosti i osnovnih prava, podnosilac predstavke je 16. februara 1995. održao javno predavanje na Institutu Lihtenštajn, istraživačkom institutu, na temu „Priroda i funkcije Ustavnog suda Lihtenštajna“ („*Wesen und Aufgaben des Staatsgerichtshofes*“). Tokom tog predavanja, podnosilac predstavke je izneo mišljenje da je Ustavni sud nadležan da odluči o „tumačenju Ustava u slučaju neslaganja između kneza (Vlade) i Parlamenta“ („*Entscheidung über die Auslegung der Verfassung bei einem Auslegungsstreit zwischen Fürst (Regierung) und Landtag*“).

9. *Lihtenštajner folksblat* (*Liechtensteiner Volksblatt*) je 17. februara 1995. godine objavio članak o predavanju koje je održao podnosilac predstavke, pominjući, između ostalog, njegova gledišta o nadležnostima Ustavnog suda.

10. Knez je 27. februara 1995. godine uputio pismo podnosiocu predstavke u vezi s gore pomenutim predavanjem, kako je rezimirano u članku koji je objavio *Lihtenštajner folksblat*.

11. Pismo, napisano na papiru s heraldičkim obeležjima, glasi kako sledi:

„Zamak Vaduc, 27. februara 1995.

Dr Herbert Vile

Predsednik Upravnog suda Lihtenštajna

[privatna adresa podnosioca predstavke]

Poštovani gospodine,

Bio sam iznenađen kada sam u izdanju *Lihtenštajner folksblata* od 17. februara pročitao izveštaj o Vašem predavanju na temu 'Priroda i funkcije Ustavnog suda Lihtenštajna'. Pretpostavljam da su izjave koje ste dali u vezi s

oblastima odgovornosti Suda korektno reprodukovane u tom izveštaju, a naročito komentar da se Ustavnom sudu, kao sudu koji tumači zakon, može uložiti žalba u slučaju neslaganja između kneza i naroda.

Nesumnjivo ćete se setiti diskusije između Vlade i mene u periodu od pre 28. oktobra 1992, kojoj ste prisustvovali kao zamenik šefa Vlade. Tokom ove razmene mišljenja u zamku Vaduc skrenuo sam pažnju Vladi na činjenicu da se ona ne pridržava Ustava i pročitao sam njegove odgovarajuće članove. Vi ste odgovorili da se u svakom slučaju ne slažete (ili nešto u tom smislu) s tim delovima Ustava i da stoga ne smatrate da Vas oni obavezuju. Pošto Vam drugi članovi vlade nisu protivrečili, bio sam prinuđen da pretpostavim da čitava Vlada misli da dva tela koja imaju najvišu moć, narod i knez, moraju da se pridržavaju Ustava i običnih zakona, ali ne i članovi Vlade, koji su se zakleli na odanost Ustavu.

Vašu tadašnju izjavu i stav Vlade smatrao sam izuzetno arogantnim i stoga sam nedvosmisleno obavestio Vladu da je izgubila moje poverenje. Posle kompromisa koji je, na sreću, malo kasnije postignut između Vlade i Parlamenta, s jedne strane, i mene, s druge strane, izjavio sam da ponovo imam poverenje u Vladu, i to sam uradio u nadi da su njeni članovi shvatili da su zauzeli neoprostivu poziciju u odnosu na naš Ustav i da sada priznaju da ih on obavezuje. Kao što bih g. Brunharta postavio za šefa Vlade da je njegova stranka pobedila na izborima, Vas sam postavio za predsednika Upravnog suda na preporuku Parlamenta.

Na žalost, posle objavljivanja tog izveštaja u *Lihtenštajner folksblatu* morao sam da uvidim da Vi još uvek ne smatrate da Vas obavezuje Ustav i da imate mišljenja koja očigledno krše i njegov duh i njegov tekst. Svako ko pročitava odgovarajuće članove Ustava moći će da se uveri da Ustavni sud nije nadležan za davanje tumačenja u slučaju spora između kneza i naroda (Parlamenta). U mojim očima Vas Vaše ponašanje, dr Vile, čini nepodobnim za javnu funkciju. Ne nameravam da se upuštam u dugu javnu ili privatnu raspravu s Vama, ali bih voleo da Vas blagovremeno obavestim da Vas neću ponovo imenovati na javnu funkciju ako Vas predloži Parlament ili neko drugo telo. Jedino se nadam da ćete u svojstvu predsednika Upravnog suda u svojim presudama poštovati Ustav i obične zakone tokom ostatka Vašeg mandata.

S poštovanjem,

Hans-Adam II
knez Lihtenštajna“

„Schloss Vaduz, 27. Februar 1995

*Herrn Dr. Herbert Wille
Präsident der Fürstlich Liecht.
Verwaltungsbeschwerdeinstanz*

...

Sehr geehrter Herr Präsident

Mit Erstaunen habe ich im Liechtensteiner Volksblatt vom 17. Februar den Bericht über Ihren Vortrag am Liechtenstein Institut zum Thema ‘Wesen und Aufgaben des Staatsgerichtshofes’ gelesen. Ich nehme an, dass Ihre Aussagen

über die Zuständigkeitsbereiche des Staatsgerichtshofes in diesem Bericht korrekt wiedergegeben wurden, insbesondere jene, in der Sie feststellen, dass der Staatsgerichtshof als Interpretations-gerichtshof bei unterschiedlichen Auffassungen zwischen Fürst und Volk angerufen werden könne.

Sie werden sich bestimmt noch an die Auseinandersetzung zwischen der Regierung und mir vor dem 28. Oktober 1992 erinnern, bei der Sie als stellvertretender Regierungschef anwesend waren. Ich habe damals bei der Aussprache auf Schloss Vaduz die Regierung darauf aufmerksam gemacht, dass sie sich nicht an die Verfassung hält, und die entsprechenden Artikel aus der Verfassung der Regierung vorgelesen. Sie haben dazumal sinngemäss geantwortet, dass Sie mit diesen Teilen der Verfassung sowieso nicht einverstanden seien, und sich deshalb auch nicht an die Verfassung gebunden fühlten. Nachdem die anderen Regierungsmitglieder Ihrer Aussage nicht widersprochen haben, musste ich davon ausgehen, dass die gesamte Regierung der Auffassung ist, dass sich zwar die beiden Souveräne, Volk und Fürst, an Verfassung und Gesetze zu halten haben, nicht aber die Regierungsmitglieder, welche einen Eid auf die Verfassung abgelegt haben.

Ich habe Ihre damalige Aussage sowie die Haltung der Regierung als unglaubliche Arroganz empfunden, und deshalb habe ich der Regierung in sehr klaren Worten mitgeteilt, dass sie mein Vertrauen verloren hat. Beim Kompromiss, der glücklicherweise etwas später zwischen Regierung und Landtag auf der einen Seite und mir auf der anderen Seite erzielt wurde, habe ich der Regierung wieder mein Vertrauen ausgesprochen. Ich habe dies auch in der Hoffnung getan, dass die einzelnen Regierungsmitglieder ihre unentschuld bare Haltung gegenüber unserer Verfassung eingesehen haben und die Verfassung für sie wieder als bindend anerkennen. Ebenso wie ich Herrn Brunhart bei einem Sieg seiner Partei wiederum zum Regierungschef ernannt hätte, so habe ich Sie über Vorschlag des Landtages zum Präsidenten der Verwaltungs-beschwerdeinstanz ernannt.

Leider muss ich aufgrund des Berichtes im Liechtensteiner Volksblatt nun feststellen, dass Sie sich nach wie vor nicht an die Verfassung gebunden fühlen und Auffassungen vertreten, die eindeutig gegen Sinn und Wortlaut der Verfassung verstossen. Jeder wird beim Lesen der einschlägigen Verfassungsartikel feststellen können, dass der Staatsgerichtshof eben nicht Interpretationsgerichtshof bei unterschiedlichen Auffassungen zwischen Fürst und Volk (Landtag) ist. In meinen Augen sind Sie, Herr Dr. Wille, aufgrund Ihrer Haltung gegenüber der Verfassung ungeeignet für ein öffentliches Amt. Ich habe nicht die Absicht, mich mit Ihnen öffentlich oder privat in eine lange Auseinandersetzung einzulassen, aber ich möchte Ihnen rechtzeitig mitteilen, dass ich Sie nicht mehr für ein öffentliches Amt ernennen werde, sollten Sie mir vom Landtag oder sonst irgendeinem Gremium vorgeschlagen werden. Es verbleibt mir die Hoffnung, dass Sie sich während des Restes Ihrer Amtszeit als Präsident der Verwaltungsbeschwerdeinstanz in Ihren Urteilen an Verfassung und Gesetze halten.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Hans-Adam II.
Fürst von Liechtenstein“

12. U pismu od 9. marta 1995. podnosilac predstavke je obavestio predsednika Parlamenta o pismu od 27. februara 1995. Rekao je da nikada ni

u jednoj izjavi nije rekao da ne smatra da ga obavezuje Ustav ili njegovi delovi. Dalje je objasnio svoje istraživanje o nadležnostima Ustavnog suda za ustavna pitanja. Prema njemu, izražavanje mišljenja koje ne deli knez ne može da se smatra nepoštovanjem Ustava. Međutim, s obzirom na zaključke koje je knez doneo u navedenom pismu, dovedeno je u pitanje njegovo mesto predsednika Upravnog suda. Predsednik Parlamenta je dalje obavestio podnosioca predstavke da je Parlament na zatvorenoj sednici razgovarao o tom pitanju i da je jednoglasno zaključio da funkcija podnosioca predstavke nije dovedena u pitanje zbog njegovih pravnih mišljenja onako kako su navedena u kontekstu njegovog predavanja.

13. Podnosilac predstavke je 20. marta 1995. odgovorio na pismo koje je knez poslao 27. februara 1995, i priložio je primerak svog pisma predsedniku Parlamenta. Posebno je objasnio da on, kao pravnik, veruje da je njegova izjava s predavanja od 16. februara 1995. godine, izjava da je Ustavni sud nadležan za to da odlučuje o tumačenju Ustava u slučaju spora između kneza i naroda (Parlamenta), tačna i da ne krši Ustav. Podnosilac predstavke je zaključio da kneževa izjava da podnosioca predstavke ne namerava da postavi na neku javnu funkciju krši njegova prava na slobodu mišljenja i slobodu misli, kako je to zajemčeno Ustavom i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Ona takođe dovodi u pitanje ustavno pravo na jednak pristup javnim funkcijama i predstavlja pokušaj da se utiče na nezavisnost sudstva.

14. U svom odgovoru u pismu od 4. aprila 1995, knez je naveo da je g. Vile dostavio pismo od 27. februara 1995. velikoj grupi ljudi. Knez je rekao da je imao nameru da izbegne javnu raspravu tako što će g. Vilea u privatnom pismu što pre obavestiti o svojoj odluci. On smatra da je duga rasprava između njih o pitanju kvalifikacije g. Vilea za funkciju sudije neumesna, pošto je g. Vile ostao na funkciji i kritika kneza nije bila usmerena na odluke Upravnog suda, već na opšti stav g. Vilea prema Ustavu.

15. Knez je dodao da je njegovo diskreciono pravo da li da nekog kandidata postavi na javnu funkciju i da nema obavezu da navodi nikakve razloge za takvu odluku. Međutim, pošto već mnogo godina poznaje g. Vilea, smatrao je umesnim da navede razloge za svoju odluku u vezi s njim. Pored toga, odluka da ga više ne postavlja na funkciju predsednika jednog od najviših sudova zbog njegovog stava u prošlosti, kao i mišljenja koje je izrazio, ne predstavlja kršenje prava g. Vilea na slobodu izražavanja i slobodu mišljenja. Svi građani su slobodni da predlažu i traže izmene i dopune ustavnih ili drugih pravnih odredbi. Međutim, g. Vile nije iskoristio takvo ustavno i demokratsko sredstvo tokom svog mandata u Vladi i u svom predavanju, već je jednostavno ignorisao one delove Ustava s kojima se ne slaže.

16. Knez je dalje objasnio da se odgovarajuća odredba, tj. član 112 Ustava, tiče nadležnosti Ustavnog suda za odlučivanje o tumačenju Ustava u slučaju spora između Vlade i Parlamenta. Mešanje termina „Vlada“ i „Parlament“ s „knezom“ ili „narodom“, što je g. Vile uradio, potkopalo bi vladavinu prava. Kao šef države on ima obavezu da čuva ustavni poredak i demokratska prava ljudi.

On ne bi ispunjavao svoje dužnosti ako bi na jednu od najviših pravosudnih funkcija imenovao lice koje, zbog stava i izjava koje je dalo, ne bi mogao da smatra posvećenim poštovanju Ustava.

17. Knez je 2. juna 1995. podnosiocu predstavke, predsedniku Upravnog suda, poslao otvoreno pismo koje je objavljeno u lihtenštajnskim novinama. Knez je naveo da je g. Vile izneo u javnost najmanje jedan deo kneževog pisma od 27. februara 1995. godine. Pošto je ovo dovelo do različitih komentara, knez je smatrao neophodnim da objasni svoje gledište u otvorenom pismu.

18. Po njegovom mišljenju, u demokratskoj državi koja se zasniva na vladavini prava (*demokratischer Rechtsstaat*), mora da se napravi razlika između slobode izražavanja i sredstava koje u takvom društvu pojedinac koristi za nametanje svojih mišljenja. S tim u vezi, taj pojedinac treba da poštuje prava koja su definisana u Ustavu i drugim zakonskim odredbama. Knez je dalje izjavio da je pravo g. Vilea, na njegovom mestu sudije, da izrazi mišljenje da monarhija više nije oportuna; da član 7 Ustava treba da se izmeni i dopuni; da knez treba da bude pod nadležnošću lihtenštajnskog sudstva; i da Ustavni sud Lihtenštajna treba da dobije dodatne nadležnosti. Međutim, g. Vile nije imao pravo da sebe stavi iznad postojećeg Ustava ili da pozove Ustavni sud da polaže pravo na nadležnosti koje mu nisu Ustavom poverene. Knez je smatrao da g. Vile, s obzirom na svoje obrazovanje i profesionalno iskustvo, zna da Ustav jasno definiše termine „narod“ („Volk“), „Parlament“ („Landtag“), „Vlada“ („Regierung“) i „knez“ („Fürst“) i njihova prava i obaveze. Tvrdnja podnosioca predstavke da su ovi termini međusobno zamenljivi ugrozila bi Ustav i ustavnu državu u celini.

19. Knez je takođe pomenuo političke događaje iz jeseni 1992. i na kraju naveo da je, na osnovu članka iz jednih lihtenštajnskih novina od 17. februara 1995, bio prinuđen da zaključi da se produžila namera g. Vilea da se stavi iznad lihtenštajnskog Ustava. Objasnio je da je stoga nameravao da g. Vilea u privatnom pismu što pre moguće obavesti o svojoj odluci da ga u budućnosti ne postavlja na javne funkcije.

20. U proleće 1997. godine podnosiocu predstavke je istekao mandat predsednika Upravnog suda. Parlament Lihtenštajna je 14. aprila 1997. odlučio da podnosioca predstavke ponovo predloži za predsednika Upravnog suda.

21. U pismu predsedniku Parlamenta od 17. aprila 1997. knez je odbio da prihvati predloženo imenovanje. On je objasnio da je, s obzirom na svoja iskustva s g. Vileom, postao uveren da g. Vile smatra da ga ne obavezuje lihtenštajnski Ustav. Pod tim okolnostima, on ne bi ispunjavao svoje dužnosti šefa države ako bi g. Vilea postavio za predsednika Upravnog suda. Knez je dalje naveo da je g. Vile, zbog svojih drugih profesionalnih kvalifikacija, dao bitan doprinos kao sudija Upravnog suda i da on (knez) stoga može da u izvesnoj meri razume taj predlog. Ako Parlament ne deli njegove sumnje u vezi s g. Vileom, može da ga izabere za pridruženog sudiju Upravnog suda.

22. Podnosilac predstavke je trenutno zaposlen na Lihtenštajnskom institutu kao naučni radnik.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

23. Kneževina Lihtenštajn je nasledna ustavna monarhija zasnovana na demokratiji i Parlamentu; snaga države tesno je povezana s knezom i narodom, od njih proističe i oni je primenjuju u skladu s odredbama Ustava (čl. 2 Ustava od 24. oktobra 1921. godine).

24. Poglavlje II Ustava nosi naslov „Knez“. U članu 7 navodi se da je knez šef države i da vrši svoju suverenu vlast u skladu s odredbama Ustava i drugih zakona; i da je njegova ličnost sveta i nepovrediva. Dalje nadležnosti su navedene u članovima 8–13. Na osnovu člana 11, knez imenuje državne zvaničnike u skladu s odredbama Ustava (vidi čl. 79 koji se odnosi na šefa Vlade, članove Vlade i njihove zamenike; čl. 97 koji se odnosi na predsednika Upravnog suda i njegovog zamenika; čl. 99 u vezi sa Zakonom o organizaciji sudova, koji se odnosi na prvostepene sudije; čl. 102 st. 3 koji se odnosi na članove Visokog suda (*Obergericht*) i Vrhovnog suda (*Oberster Gerichtshof*)). U pismu od 28. aprila 1997. godine, knez je Vladu Lihtenštajna obavestio da je upućuje da u 1997. godini u okviru svoje nadležnosti nastavi s postavljanjem zvaničnika koje na osnovu člana 11 Ustava treba da postavi knez.

25. Poglavlje IV Ustava sadrži opšta prava i obaveze građana Kneževine. Član 31 predviđa jednakost svih građana pred zakonom, a navodi i da su javne funkcije prema njima jednako otvorene, podložno poštovanju pravnih propisa.

26. Na osnovu člana 97 Ustava, na sve odluke ili naredbe Vlade postoji mogućnost žalbe Upravnom sudu. Upravni sud sastoji se od predsednika, koji je pravne struke, i njegovog zamenika, koje imenuje knez na predlog Parlamenta, kao i od četvoro žalbenih sudija i njihovih zamena, koje bira Parlament. Predsednik i njegov zamenik moraju da budu državljani Lihtenštajna. Njihov mandat se poklapa s mandatom Parlamenta i završava se njihovom smenom.

27. Na osnovu člana 104 Ustava, Ustavni sud, između ostalog, nadležan je za zaštitu ustavnih prava. Član 23 Zakona o Ustavnom sudu (*Staatsgerichtshofgesetz*) predviđa da odluke nekog suda upravne nadležnosti mogu biti osporene pred Ustavnim sudom tako što će se navesti da je došlo do kršenja ustavnih prava ili prava zajemčenih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

28. Shodno članu 105 Ustava, u vezi s članom 4 Zakona o Ustavnom sudu, sudije Ustavnog suda bira Parlament; izbor predsednika i zamenika predsednika potvrđuje knez.

29. Član 112 Ustava glasi kako sledi:

„Ako se pojavi sumnja u vezi s tumačenjem konkretnih odredaba Ustava i ako se ona ne može otkloniti na osnovu dogovora između Vlade i Parlamenta, Ustavni sud se poziva da odluči o tom pitanju.“

„Wenn über die Auslegung einzelner Bestimmungen der Verfassung Zweifel entstehen und nicht durch Übereinkunft zwischen der Regierung und dem Landtage beseitigt werden können, so hat hierüber der Staatsgerichtshof zu entscheiden.“

30. Lihtenštajnska Vlada je Parlamentu 1991. godine uputila nacrt zakona s ciljem izmene i dopune Zakona o Ustavnom sudu iz 1925. godine. U svojim komentarima odredaba koje se odnose na nadležnost Ustavnog suda da odlučuje o tumačenju konkretnih odredaba Ustava, Vlada je, između ostalog, iznela svoje gledište na tekst i svrhu člana 112 Ustava, a naročito termina „Vlada“ koji treba shvatiti tako da se odnosi na kneza. U pripremnoj fazi, knez je u pismu adresiranom na podnosioca predstavke, koji je u to vreme bio zamenik šefa lihtenštajnske Vlade, izneo svoje neslaganje s predloženim tumačenjem. Podnosilac predstavke obrazložio je predlog zakona kada je po prvi put predstavljen u Parlamentu u aprilu 1992. godine. Tokom razgovora, predsednik Parlamenta doveo je u pitanje tumačenje člana 112 Ustava, kako je navedeno u komentarima Vlade. Parlament je usvojio predlog zakona 11. novembra 1992. godine; međutim, knez ga nije potpisao, te nije stupio na snagu.

31. Na osnovu člana 20 Zakona o organizaciji sudova u Lihtenštajnu (*G erichtsorganisationsgesetz, LGBl 1922 Nr. 16*), sudije moraju da polože zakletvu, uključujući i onu na lojalnost knezu i poštovanje zakona i Ustava.

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

32. G. Herbert Vile obratio se Komisiji 25. avgusta 1995. On je naveo da je, posle javnog predavanja koje je on održao na temu ustavnog prava, monarh Lihtenštajna, Njegovo veličanstvo Knez Hans-Adam II, kako je najavljeno u jednom pismu, odlučio da podnosioca predstavke ubuduće ne postavlja na javne funkcije. Ova mera krši njegova prava na osnovu članova 6, 10, 13 i 14 Konvencije.

33. Komisija je proglasila predstavku (br. 28396/95) prihvatljivom 27. maja 1997. U izveštaju od 17. septembra 1998. (nekadašnji član 31 Konvencije), izrazila je mišljenje da je došlo do kršenja člana 10 (petnaest glasova prema četiri); da nije neophodno odlučivati da li je došlo do kršenja člana 6 (sedamnaest glasova prema dva); da je prekršen član 13 u vezi sa članom 10 (šesnaest glasova prema tri); i da nema posebnih pitanja na osnovu člana 14 u vezi sa članom 10 (sedamnaest glasova prema dva). Pun tekst mišljenja Komisije i tri izdvojena mišljenja koja se nalaze u izveštaju navedeni su u aneksu ove presude.⁴

POSLEDNJI PODNESCI SUDU

34. U svom podnesku, podnosilac predstavke je tražio da Sud presudi da je tužena država prekršila svoje obaveze na osnovu članova 10 i 13 Konvencije i da mu dodeli pravično zadovoljenje na osnovu člana 41.

Država je, sa svoje strane, pozvala Sud da na osnovu članova 10 i 13 Konvencije odbaci žalbe podnosioca predstavke.

⁴ *Napomena Sekretarijata:* Iz praktičnih razloga ovaj aneks će se nalaziti samo u konačnoj štampanoj verziji presude (u zvaničnim izveštajima izabranih presuda i odluka Suda), ali kopija izveštaja Komisije može se dobiti u Sekretarijatu.

PRAVO

I. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 10 KONVENCIJE

35. Podnosilac predstavke je u svojom podnesku naveo da je zbog pogleda koje je on izneo tokom javnog predavanja o ustavnom pravu na Lihtenštajnskom institutu 16. februara 1995. godine, monarh Lihtenštajna, njegovo veličanstvo knez Hans-Adam II, u pismu upućenom njemu, najavio svoju nameru da podnosioca predstavke više ne imenuje na javne funkcije. On smatra da ovo predstavlja kršenje njegovog prava na slobodu izražavanja kako je zajemčena članom 10 Konvencije u kome se kaže:

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.“

A. Primenljivosti člana 10 i postojanje mešanja

36. Podnosilac predstavke je naveo da odluka kneza da ga ubuduće ne postavlja na javne funkcije ako ga Parlament ili neko drugo telo predloži, kao što je rečeno u kneževom pismu od 27. februara 1995. predstavlja neposrednu reakciju na njegov akademski govor koji je održan nekoliko dana ranije i može se smatrati jedino sankcijom za izražavanje njegovog pravnog mišljenja. Iako Konvencija ne garantuje pravo pristupa državnoj službi, državni službenici su ipak zaštićeni članom 10.

37. Država je navela da govor podnosioca predstavke i kneževu reakciju na njega koja je izneta u njegovom pismu od 27. februara 1995. treba razmatrati u kontekstu postojeće političke debate u Lihtenštajnu koja se tiče kneževe nadležnosti i da je ne treba posmatrati izolovano. Tokom 1992. je došlo do neslaganja između kneza i vlade u vezi s datumom referenduma za pristupanje Evropskoj ekonomskoj zoni. Podnosilac predstavke je u to vreme bio član lihtenštajnske Vlade, zamenik šefa Vlade i zadužen za pravosuđe. Tokom tog neslaganja podnosilac predstavke je izneo gledište da je, na osnovu člana 112 Ustava, Ustavni sud nadležan da odlučuje o tumačenju Ustava u slučaju neslaganja između kneza i Parlamenta. U isto vreme, Parlament je razmatrao nacrt amandmana na Zakon o Ustavnom sudu. U njegovom obrazloženju podnosilac predstavke je izneo isto mišljenje. U oba slučaja knez se direktno usprotivio podnosiocu predstavke. Međutim, decembra 1993. postavio je podnosioca predstavke za predsednika Upravnog suda. Zbog toga je knez u svom pismu u suštini izrazio razočaranje i iznenađenje

zbog toga što je podnosilac predstavke, bez obzira na prethodni kompromis u vezi s neslaganjem oko nadležnosti Ustavnog suda, održao javni govor na tu temu iako je morao znati da se knez nikako ne može slagati s izraženim mišljenjem.

38. Kneževo pismo podnosiocu predstavke od 27. februara 1995. bilo je privatno pismo koje nije bilo namenjeno opštoj javnosti i koje je poslato na privatnu adresu podnosioca predstavke. Ono nije predstavljalo državni akt, već je bilo obaveštenje o nameri da se kasnije donese jedna odluka. Pismo nije imalo direktan uticaj na pravni status podnosioca predstavke. On nije otpušten, niti je na bilo koji način ometena njegova profesionalna aktivnost u svojstvu predsednika Upravnog suda. Ali čak i kad bi kneževo pismo moglo biti smatrano državnim aktom, ova Konvencija ne bi mogla da se primeni na ovaj predmet. Pošto je sankcija bila odbijanje da se podnosilac predstavke postavi na konkretnu javnu funkciju, ona nije uticala ni na jedno od prava podnosioca predstavke pošto ni prema lihtenštajnskom zakonu ni na osnovu Konvencije ne postoji pravo na postavljanje na takvu funkciju. Član 10 se ne primenjuje kada je centralno pitanje pristup javnoj funkciji.

39. Komisija se u osnovi saglasila s podnosiocem predstavke. Zaključila je da kneževa odluka, kako je izražena u njegovom pismu od 27. februara 1995. godine, da ubuduće ne postavlja podnosioca predstavke na javne funkcije, predstavlja ometanje prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja, kako je zajemčeno članom 10 Konvencije.

40. Sud će se prvo baviti tvrdnjom Države da se u ovom predmetu u suštini radi o pristupu državnoj službi, pravu koje nije zajemčeno Konvencijom.

41. U vezi s tim Sud ističe da je pravo zapošljavanja u državnoj službi namerom izostavljeno iz Konvencije. Shodno tome, odbijanje da se neko lice postavi za državnog službenika kao takvo ne može da predstavlja osnovu za žalbu na osnovu Konvencije. Ovo, međutim, ne znači da lice koje radi u državnoj službi ne može da se žali na otpuštanje ako se time krši jedno od njegovih prava na osnovu Konvencije. Državni službenici nisu izvan domena Konvencije. U članovima 1 i 14 Konvencija predviđa da „svako u nadležnosti“ država ugovornica mora da uživa prava i slobode iz člana I „bez diskriminacije po bilo kom osnovu“. Pored toga, član 11 stav 2 *in fine*, koji državama dozvoljava da nametnu posebna ograničenja na slobodu okupljanja i udruživanja „pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave“, potvrđuje da se, kao opšte pravilo, garancije iz Konvencije odnose na državne službenike (vidi presude *Glaserapp and Kosiek v. Germany* od 28. avgusta 1986, Series A Nos. 104, str. 26, st. 49 i 105, str. 20, st. 35, kao i presudu *Vogt v. Germany* od 26. septembra 1995, Series A No. 323, str. 22–23, st. 43).

42. U skladu s tim, status državnog službenika koji je podnosilac predstavke dobio kada je postavljen za predsednika Upravnog suda Lihtenštajna nije mu uskratio zaštitu iz člana 10.

43. Da bi se odredilo da li je ova odredba prekršena prvo se mora utvrditi da li je sporna mera narušila slobodu izražavanja – u obliku „formalnosti, uslova, ograničenja ili kazni“ – ili da li se nalazi u oblasti prava pristupa državnoj službi,

prava koje nije obezbeđeno Konvencijom. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, mora se odrediti obim mere tako što će se ona staviti u kontekst činjenica slučaja i odgovarajućih propisa (vidi gore citirane presude *Glaserapp and Kosiek*, str. 26, st. 50, i str. 20, st. 36).

44. U predmetima *Glaserapp and Kosiek*, Sud je analizirao postupak vlasti u smislu uskraćivanja pristupa državnoj službi podnosiocima predstavki zbog toga što ne poseduju jednu od potrebnih kvalifikacija. U predmetu *Vogt*, Sud je zaključio da je gospođa Vogt, sa svoje strane, bila stalno zaposleni državni službenik od februara 1979. Suspendovana je u avgustu 1986. i otpuštena 1987. On je zaključio da tu zaista postoji ometanje prava koje je zaštićeno članom 10 Konvencije (vidi gore citiranu presudu u predmetu *Vogt*, str. 23, st. 44). U tom slučaju, Sud takođe smatra da angažovanje u državnoj službi nije u središtu problema koji mu je predat. Iako je knez postavio pitanje mogućeg ponovnog postavljanja podnosioca predstavke za predsednika Upravnog suda u budućnosti, njegova komunikacija s podnosiocem predstavke se u osnovi sastojala od prekora za mišljenja koja je ovaj drugi ranije izneo.

45. Država navodi da je kneževo pismo od 27. februara 1995. bilo samo najava moguće odluke koju knez može doneti u budućnosti; stoga je to bilo privatno pismo i ne može se izjednačiti s nekom sankcijom.

46. S tim u vezi Sud ponavlja da na osnovu Konvencije država može biti odgovorna za sve radnje njenih organa, predstavnika i službenika. Kao i u međunarodnom pravu uopšte, njihov nivo nije bitan zato što se radnje koje lica preduzmu u zvaničnom svojstvu u svakom slučaju pripisuju državi. Naročito, obaveze strane ugovornice na osnovu Konvencije može prekršiti bilo koje lice koje sprovodi neku zvaničnu radnju za koju je ovlašćeno (vidi *Ireland v. the United Kingdom*, predstavka br. 5310/71, izveštaj Komisije od 25. januara 1976, Yearbook 19, str. 758).

47. Sud konstatuje da je Kneževina Lihtenštajn nasledna ustavna monarhija zasnovana na demokratiji i Parlamentu; snaga države tesno je povezana s knezom i narodom, od njih proističe i oni je primenjuju u skladu s odredbama Ustava (čl 2 Ustava). Poglavlje II Ustava navodi različite suverene moći kneza, između ostalog, postavljanje državnih zvaničnika (čl. 11 Ustava).

48. Sud dalje konstatuje da je podnosilac predstavke postavljen za predsednika Upravnog suda Lihtenštajna u decembru 1993. Lihtenštajnski knez je 27. februara 1995. u pismu upućenom podnosiocu predstavke istog obavestio o svojoj nameri da ga ponovo ne postavi na javnu funkciju ako ga predloži Parlament ili neko drugo telo. Povod za kneževo pismo, što ni jedna strana ne osporava, bio je izveštaj u *Lihtenštajner folksblatu* u vezi s predavanjem o prirodi i funkcijama Ustavnog suda Lihtenštajna koje je podnosilac predstavke održao 16. februara 1995, a koje je uključivalo i izjavu da bi na osnovu Ustava nadležnost tog suda mogla da se proširi na sporove koji se tiču kneževih ovlašćenja u pitanjima tumačenja Ustava. Prema pismu, tako izneta mišljenja podnosioca predstavke krše odredbe Ustava i stav podnosioca predstavke prema Ustavu čini ga nepodobnim za javnu funkciju. Knez je svoju nameru da podnosioca

predstavke ne imenuje potvrdio u pismima koja su usledila 4. aprila i 2. juna 1995. i konačno je, u pismu od 17. aprila 1997, odbio da na predlog Parlamenta ponovo postavi podnosioca predstavke za predsednika Upravnog suda. Stoga Sud ne može da prihvati argument da su kneževa pisma predstavljala privatnu prepisku i da nisu predstavljala akt države.

49. Ispitujući da li je došlo do ometanja prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja, Sud je zaključio da kneževo pismo od 27. februara 1995. treba da bude u centru njegove pažnje jer se u njemu po prvi put iznose kneževe namere *vis-à-vis* podnosioca predstavke. Međutim, ova mera se mora gledati u kontekstu kneževe dalje komunikacije koja je potvrdila te namere.

50. Razmatrajući sadržaj ovog pisma, Sud je zaključio da se jedan državni organ umešao u pravo izražavanja podnosioca predstavke. Do mere na koju se podnosilac predstavke žali došlo je u sredini njegovog mandata na mestu predsednika Upravnog suda; ona nije bila povezana s bilo kojim konkretnim postupkom angažovanja koji uključuje procenu ličnih kvalifikacija. Na osnovu terminologije pisma od 27. februara 1995. deluje da je knez doneo odluku u vezi sa svojim budućim ponašanjem prema podnosiocu predstavke, što se odnosi na jedno od njegovih suverenih moći, odnosno njegovu moć da postavlja državne funkcionere. Dalje, pomenuto pismo bilo je izričito adresirano na podnosioca predstavke kao predsednika Upravnog suda, iako je poslato na njegovo mesto stanovanja. Stoga je spornu meru preduzeo organ koji je nadležan za delovanje na način na koji je delovao i čije radnje čine Lihtenštajn kao državu odgovornom na osnovu Konvencije. U pravo podnosioca predstavke da uživa slobodu izražavanja mešalo se čim je knez, kritikujući sadržaj govora podnosioca predstavke, najavio nameru da sankcioniše podnosioca predstavke zbog toga što je ovaj slobodno izrazio svoje mišljenje. Kneževa najava da podnosioca predstavke ne namerava da ponovo postavi na javnu funkciju predstavlja prekor podnosiocu predstavke za prethodnu primenu slobode izražavanja, a pored toga je imala negativan efekat (*chilling effect*) na primenu slobode izražavanja podnosioca predstavke, pošto je bilo verovatno da će ga odvratiti od davanja takvih izjava u budućnosti.

51. Sledi da je došlo do mešanja u primenu prava na slobodu izražavanja podnosioca predstavke, kako je zajemčeno članom 10 stav 1.

B. Opravdanosti mešanja

52. Takvo mešanje dovodi do kršenja člana 10, osim ako ne može da se pokaže da je ono bilo „propisano zakonom“, da je imalo jedan ili više legitimnih ciljeva kako je definisano u stavu 2 i da je bilo „neophodno u demokratskom društvu“ da se oni postignu.

1. „Propisano zakonom“ i legitimni cilj

53. Podnosilac predstavke naveo je da mešanje na koje se žali nema pravnu osnovu u lihtenštajnskom zakonu. On naročito nije mogao da predvidi da će, reagujući na njegov govor, knez nametnuti tako ozbiljnu i dalekosežnu sankciju. Dalje, kneževa mera nije imala nikakav legitimni cilj.

54. Prema mišljenju Države, mešanje, ako je do njega uopšte došlo, opravdano je zbog toga što je podnosilac predstavke prekršio pravne norme ponašanja i svoju službenu zakletvu na osnovu lihtenštajnskog zakona, što uključuje i zakletvu na lojalnost knezu i poštovanje Ustava i zakona. Pored toga, cilj ovog mešanja bio je i da se održi javni red i unapredi građanska stabilnost, kao i da se očuva sudska nezavisnost i nepristrasnost.

55. Komisija je zaključila da je pri ispitivanju opravdanosti mešanja u pravo podnosioca predstavke na slobodu mišljenja, centralno pitanje da li je ovo mešanje „neophodno u demokratskom društvu“. S obzirom na zaključke koje je donela u vezi s ovim trećim uslovom, ona nije zaključila da je neophodno da se ispita poštovanje prva dva uslova.

56. Pretpostavljajući da je mešanje propisano zakonom i da ima legitiman cilj, kako Država tvrdi, Sud smatra da ono nije bilo „neophodno u demokratskom društvu“ iz sledećih razloga.

2. „Neophodno u demokratskom društvu“

57. Podnosilac predstavke naveo je da mera na koju se žali predstavlja mešanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja koje se ne može opravdati na osnovu člana 10 stav 2, pošto to nije „neophodno u demokratskom društvu“.

58. Komisija je bila istog mišljenja, a Država je to osporila.

59. Država je navela da član 10 stav 2 državama daje širok prostor za određivanje toga koje političko ponašanje nije u skladu s „ugledom funkcije u pravosuđu“. Na raspravi je objasnila da iznad određenog nivoa javne funkcije neslaganje s onima koji imaju slobodu da postavljaju, ponovo postavljaju ili otpuštaju visoke funkcionere, uključujući i sudije (na visokom nivou), nosi određeni rizik, rizik koji je poznat svim zainteresovanim stranama i koji do sada nije smatran za kršenje ljudskih prava. Po njenom mišljenju, u prirodi je funkcija u pravosuđu da nosioci takvih funkcija budu vrlo uzdržani kada daju javne izjave koje mirišu na politiku.

60. Država smatra da predavanje podnosioca predstavke o funkcijama Ustavnog suda Lihtenštajna sadrži kontroverznu političku izjavu i suptilnu, ali znatnu provokaciju jednog od suverena Lihtenštajna. Podnosilac predstavke je bio svestan da je njegova izjava, koja se odnosi na nadležnost Ustavnog suda pri odlučivanju u slučaju sukoba između kneza i Parlamenta, u suprotnosti s kneževim gledištem, što podržava tekst Ustava, da je on ima potpuni imunitet od obavezne nadležnosti bilo kog suda. Prema predavci, podnosilac je pozvan da održi predavanje u svojstvu sudije i tu priliku je iskoristio da iznese u javnost svoja politička i pravna verovanja. Stoga je doveo u pitanje poverenje javnosti u nezavisnost i nepristrasnost sudstva.

61. Sud podseća da je u svojoj gore pomenutoj presudi u predmetu *Vogt* (str. 25–26, st. 52) na sledeći način rezimirao osnovne principe koji se odnose na član 10, kako je naveden u njegovoj sudskoj praksi:

- (i) Sloboda izražavanja predstavlja jedan od nužnih osnova demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i samo-

ispunjenje svakog pojedinca. Prema članu 10 stav 2 ona se primenjuje ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje se povoljno dočekaju ili smatraju neuvredljivim ili neutralnim, već i na one koje vređaju, šokiraju i uznemiravaju; takvi su zahtevi tog pluralizma, tolerancije i otvorenosti bez kojih nema „demokratskog društva“. Sloboda izražavanja, kako je zajemčena članom 10, podleže nizu izuzetaka koji, međutim, moraju biti usko tumačeni i neophodnost svih ograničenja mora se uverljivo dokazati.

- (ii) Pridev „neophodan“, u okviru značenja člana 10 stava 2 ukazuje na postojanje „hitne društvene potrebe“. Države ugovornice imaju određen prostor za procenu da li takva potreba postoji, ali to ide ruku pod ruku s evropskim nadzorom i obuhvata i pravo i odluke koje ga primenjuju, čak i one koje donesu nezavisni sudovi. Sud stoga ima moć da donese konačnu presudu o tome da li neko „ograničenje“ može ići zajedno sa slobodom izražavanja kako je ona zaštićena članom 10.
- (iii) Zadatak Suda, u sprovođenju svoje nadzorne funkcije, nije da zauzme mesto nadležnih nacionalnih tela, već da na osnovu člana 10 razmotri odluke koje su ona donela shodno njihovoj moći procene. Ovo ne znači da je nadzor ograničen na to da se uveri da li je tužena država svoja diskreciona prava koristila na razuman način, pažljivo ili u dobroj veri; ono što Sud mora da uradi je da razmotri mešanje koje neko prijavljuje u svetlu celokupnog slučaja i da odluči da li je ono bilo „srazmerno legitimnom cilju koji se želi postići“ i da li su razlozi koje su nacionalni organi naveli da bi ga opravdali „odgovarajući i dovoljni“. Pri tom, Sud mora da se uveri da su nacionalni organi primenili standarde koji su u skladu s načelima otelotvorenim u članu 10 i, pored toga, da su zasnovali svoje odluke na prihvatljivoj proceni relevantnih činjenica.

62. U toj istoj presudi, Sud je naveo:

„Ova načela se primenjuju i na državne službenike. Iako je za neku državu legitimno da državnim službenicima, zbog njihovog statusa, nametne dužnost diskrecije, državni službenici su pojedinci i, kao takvi, kvalifikovani su za zaštitu člana 10 Konvencije. Stoga je na Sudu, s obzirom na okolnosti svakog slučaja, da odluči da li je postignuta pravedna ravnoteža između osnovnih prava pojedinca na slobodu izražavanja i legitimnog interesa demokratske država da obezbedi da njena državna služba propisno unapređuje ciljeve navedene u članu 10 stav 2. Tokom ovog preispitivanja, Sud će voditi računa o tome da kad god se postavi pitanje prava na slobodu izražavanja državnih službenika ‘dužnosti i odgovornosti’ pomenute u članu 10 stav 2 dobijaju posebnu važnost, što opravdava to što se nacionalnim organima ostavlja određen prostor za procenu da li je sporno mešanje srazmerno gore navedenom cilju“ (str. 26, st. 53, i presuda *Ahmed and Others v. the United Kingdom* od 2. septembra 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998–VI, str. 2378, st. 56).

63. Procenjujući da li mera koju je knez preduzeo kao reakciju na izjavu koju je podnosilac predstavke dao tokom svog predavanja 16. februara 1995. odgovara „hitnoj društvenoj potrebi“ i da li je „srazmerna legitimnom cilju“, Sud će razmatrati spornu izjavu u svetlu predmeta u celini. On će naročitu pažnju pridati funkciji koju ima podnosilac predstavke, njegovoj izjavi, kontekstu u kojoj je data i reakciji na nju.

64. Decembru 1993. podnosilac predstavke je postavljen za predsednika Upravnog suda i bio je na ovoj funkciji kada je 16. februara 1995. održao dotično predavanje. Pošto je u to vreme podnosilac predstavke bio sudija visokog ranga, Sud mora da ima na umu da, kad je u pitanju pravo na slobodu izražavanja lica na takvoj poziciji, „dužnosti i odgovornosti“ iz člana 10 stav 2 dobijaju posebnu važnost pošto se od zvaničnika koji rade u pravosuđu može očekivati da budu uzdržani u sprovođenju svoje slobode izražavanja u svim slučajevima kada se može dovesti u pitanje autoritet i nezavisnost sudstva. Ipak, Sud zaključuje da mešanje u slobodu izražavanja jednog sudije koji je na poziciji na kakvoj je podnosilac predstavke zahteva pomno ispitivanje od strane Suda.

65. Što se tiče predavanja podnosioca predstavke od 16. februara 1995, Sud konstatuje da je ovo predavanje održano u okviru niza akademskih predavanja u jednom lihtenštajnskom istraživačkom institutu o pitanjima ustavne nadležnosti i osnovnih prava (vidi gore stav 8). Predavanje podnosioca predstavke uključivalo je i izjavu o nadležnostima Ustavnog suda na osnovu člana 112 Ustava Lihtenštajna. Gledište je podnosioca predstavke da termin „Vlada“ koji se koristi u ovoj odredbi uključuje kneza, a to mišljenje je navodno u sukobu s načelom kneževog imuniteta od nadležnosti lihtenštajnskog pravosuđa (vidi stavove 24 i 29).

66. Prema mišljenju podnosioca predstavke ova izjava je predstavljala akademski komentar na tumačenje člana 112 Ustava. Država, s druge strane, smatra da iako ta izjava deluje kao pravno neutralna, ona je, u suštini, vrlo politička i uključuje i napad na postojeći ustavni poredak i nije u skladu s javnom funkcijom koju je u to vreme imao podnosilac predstavke.

67. Sud prihvata da je predavanje podnosioca predstavke, pošto se bavilo pitanjima ustavnog prava i, konkretnije, pitanjem da li jedan od suverena države podleže nadležnosti Ustavnog suda, neizbežno imalo političke implikacije. On smatra da pitanja ustavnog prava, samom svojom prirodom, imaju političke implikacije. On, međutim, ne može da zaključi da bi samo ovaj element trebalo da spreči podnosioca predstavke da daje izjave o ovom pitanju. Sud dalje konstatuje da je u kontekstu donošenja zakona o izmenama i dopunama Zakona o Ustavnom sudu 1991. godine, lihtenštajnska Vlada u svojim komentarima tog zakona imala slično gledište, kome se suprotstavio knez, ali s kojim se složio lihtenštajnski Parlament, iako samo manjinom (vidi gore stav 30). Mišljenje koje je izrazio podnosilac predstavke ne može se smatrati neodrživim predlogom pošto ga deli znatan broj lica u Lihtenštajnu. Pored toga, nema dokaza za zaključak da je predavanje podnosioca predstavke sadržavalo ikakve napomene

u vezi s tekućim predmetima, žestoku kritiku ljudi ili javnih institucija ili uvrede visokih zvaničnika ili kneza.

68. Okrećući se kneževoj reakciji, Sud primećuje da je on najavio svoju nameru da nikad više ne postavi podnosioca predstavke na javnu funkciju, ako podnosioca predstavke predloži Parlament ili neko drugo telo. Knez smatra da je gore pomenuta izjava podnosioca predstavke jasno prekršila lihtenštajnski Ustav. U tom kontekstu, on se takođe pozvao na političku raspravu s lihtenštajnskom Vladom iz oktobra 1992. i u zaključku opomenuo podnosioca predstavke, koji je u to vreme bio član Vlade, a od 1993. predsednik Upravnog suda Lihtenštajna, zbog toga što ne smatra da ga obavezuje Ustav. Prema kneževom mišljenju, stav podnosioca predstavke prema Ustavu čini ga nepodobnim za javnu funkciju (vidi gore stav 11).

69. Kneževa reakcija je zasnovana na opštim zaključcima izvedenim iz prethodnog ponašanja podnosioca predstavke kao člana Vlade, a naročito tokom političkog sukoba iz 1992, i njegove kratke izjave, kako je o njoj izvestila štampa, o konkretnom, iako kontroverznom, ustavnom pitanju nadležnosti suda. Nije bilo pomenuto ništa što bi ukazalo da je gledište podnosioca predstavke na dotičnom predavanju imalo veze s njegovim radom u svojstvu predsednika Upravnog suda ili bilo kojim postojećim ili budućim postupkom. Takođe, Država nije navela ni jednu priliku kada je podnosilac predstavke, tokom vršenja svojih pravosudnih dužnosti ili na neki drugi način, delovao na način na koji bi se moglo prigovoriti.

70. Što se tiče činjenica ovog predmeta, Sud konstatuje da, iako bitni, razlozi na koje se Država oslanja da bi opravdala mešanje u pravo na slobodu mišljenja podnosioca predstavke nisu dovoljni da pokažu da je mešanje koje se prijavljuje bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Dozvolivši određen prostor za procenu, deluje da knežev postupak nije u skladu s ciljem koji se želi postići. Shodno tome, Sud stoji na stanovištu da je došlo do kršenja člana 10 Konvencije.

II. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 13 KONVENCIJE

71. Podnosilac predstavke se žalio da nema efikasni pravni ili drugi lek koji mu omogućuje da ospori meru koju je preduzeo knez u vezi s mišljenjem koje je izrazio tokom predavanja. On se oslonio na član 13 Konvencije u kome se navodi sledeće:

„Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.“

72. Država je osporila gore navedeno, naglasivši da postoji lek koji podnosilac predstavke nije iskoristio.

Na raspravi Država je navela da u sudskoj praksi Ustavnog suda postoje jake indikacije da će on razmatrati ne samo sud ili upravni organ već i Parlament

kao jedno od tela protiv koji se može podneti zahtev za presuđivanje Ustavnom sudu na osnovu člana 23 Zakona o Ustavnom sudu. Podnosilac predstavke je stoga na raspolaganju imao efikasni lek u okviru značenja člana 13 Konvencije pošto je mogao i trebalo da ospori neinsistiranje Parlamenta na njegovom imenovanju za predsednika Upravnog suda.

73. U podnesku podnosioca predstavke, zahtev Ustavnom sudu za presuđivanje na osnovu člana 23 Zakona o Ustavnom sudu zahteva da odluka na koju se lice žali dođe od nekog suda ili upravnog organa. Knez, međutim, nije ni jedno od ta dva.

74. Komisija se saglasila s podnosiocem predstavke. Zaključila je da Država nije uspeła da pokaže da u lihtenštajnskom pravu postoji lek koji je efikasan u praksi protiv kršenja člana 10 Konvencije koje navodi podnosilac predstavke. Naročito, što se tiče žalbe kod Ustavnog suda, Država nije navela ni jedan primer koji bi pokazivao njegovu primenu u nekom predmetu koji je sličan ovome.

75. Sud stalno tumači član 13 na takav način da se u njemu zahteva da u domaćem pravu postoji lek samo u vezi s problemima koji se mogu smatrati „dokazivim“ što se tiče Konvencije (vidi presudu *Boyle and Rice v. the United Kingdom* od 27. aprila 1988, Series A No. 131, str. 23, st. 52, i presudu *Powell and Rayner v. the United Kingdom* od 21. februara 1990, Series A No. 172, str. 14, st. 31). Član 13 garantuje dostupnost na nacionalnom nivou leka koji će sprovesti suštinu prava i sloboda iz Konvencije u kojoj god formi da su obezbeđeni u domaćem pravnom poretku. Efekat ovog člana je stoga da zahteva obezbeđenje domaćeg leka koji omogućuje da se „nadležno nacionalno telo“ bavi i suštinom odgovarajuće žalbe prema Konvenciji i da obezbedi odgovarajući lek, iako strane ugovornice imaju izvesno diskreciono pravo u vezi s načinom na koji poštuju svoju obavezu na osnovu ove odredbe. Ovaj lek mora da bude „efikasan“ u praksi kao i u zakonu (vidi presudu *Mentes and Others v. Turkey* od 28. novembra 1997, *Reports* 1997–VIII, str. 2715, st. 89).

76. U svetlu zaključka iz stava 70 gore, zahtev da žalba bude „dokaziva“ zadovoljen je u smislu podneska koji je u pitanju (vidi presudu *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria* od 19. decembra 1994, Series A No. 302, str. 20, st. 53).

77. Što se tiče argumenta Države da je podnosilac predstavke trebalo da se žali Ustavnom sudu protiv Parlamenta zbog toga što ovaj drugi nije insistirao na svom pravu da ga imenuje za novi mandat kao predsednika Upravnog suda, dovoljno je napomenuti da se žalba podnosioca predstavke na osnovu člana 10 odnosi na postupke kneza, a ne Parlamenta. Država, međutim, nije pokazala da postoji presedan u sudskoj praksi Ustavnog suda od njegovog osnivanja 1925, gde je taj sud ikad bio prihvaćen za presuđivanje kod neke žalbe protiv kneza. Ona stoga nije pokazala da bi takav lek bio efikasan.

78. Sledi da je podnosilac predstavke takođe žrtva kršenja člana 13.

III. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 6 KONVENCIJE I ČLANA 14 U VEZI SA ČLANOM 10

79. Pred Komisijom je podnosilac predstavke dalje naveo da mu je uskraćen pristup tribunalu da bi odbranio svoj ugled i tražio zaštitu ličnih prava, uključujući i njegovo zanimanje i profesionalnu karijeru, od kneževih izjava. Oslonio se na član 6 stav 1 Konvencije, čiji odgovarajući deo kaže:

„Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona...“

80. Pred Komisijom se podnosilac predstavke takođe žalio da je zbog svog mišljenja u vezi s konkretnim pravnim pitanjem, oštećen što se tiče pristupa javnoj funkciji. On se oslonio na član 14 Konvencije u vezi sa članom 10. Član 14 Konvencije navodi:

„Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“

81. Što se tiče žalbe na osnovu člana 6, Komisija je zaključila da je odgovarajuće da ovu žalbu ispita u vezi s opštijim obavezama država na osnovu člana 13 da bi obezbedila efikasan lek u vezi s kršenjima Konvencije. Zaključila je da nije neophodno odrediti da li je došlo do kršenja člana 6. Što se tiče žalbe na osnovu člana 14 Komisija je, imajući u vidu svoj zaključak u vezi sa članom 10, zaključila da nema nikakvog posebnog problema na osnovu člana 14 u vezi sa članom 10.

82. Pred Sudom podnosilac predstavke nije ponovio ove žalbe i Sud ne nalazi da je potrebno da se samoinicijativno bavi ovim pitanjem.

IV. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

83. Podnosilac predstavke traži pravično zadovoljenje na osnovu člana 41 Konvencije u kome se predviđa:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“

A. Šteta

84. Pod stavkom materijalna šteta, podnosilac predstavke je zatražio 25.000 švajcarskih franaka (CHF) odštete za finansijski gubitak koji je pretrpeo usled mere na koju se žali. On je naveo da njemu, za razliku od njegovih prethodnika, nije ponuđeno nikakvo mesto u lihtenštajnskim industrijskim i poslovnim krugovima za koje se dobija nadoknda.

85. Država je prigovorila na ovaj zahtev.

86. Sud nalazi da ne postoji dovoljna uzročno-posledična veza između tražene odštete i ustanovljenog kršenja Konvencije. Stoga on ne može da odobri zahtev za naknadu štete koji je predat pod ovom stavkom.

87. Pod stavkom nematerijalna šteta, podnosilac predstavke je tražio CHF 30.000. Naveo je da su kneževe izjave bile vrlo uvredljive i da su loše uticale na njegov ugled.

88. Država se usprotivila i ovom zahtevu.

89. Sud smatra da može da se uzme da je podnosilac predstavke pretrpeo bol zbog činjenica slučaja. Na pravičnoj osnovi Sud mu dosuđuje CHF 10.000 na ime nematerijalne štete.

B. Sudski i ostali troškovi

90. Što se tiče sudskih i ostalih troškova koji se odnose na njegovo zastupanje pred institucijama iz Konvencije, podnosilac predstavke je tražio ukupno CHF 91.014,05, odnosno CHF 44.927,20 za g. Kleja i CHF 46.086,85 za g. Zegeera.

91. Država nije osporila ovaj zahtev.

92. Sud je zadovoljan što su satnice za postupak u Strazburu za koje je ispostavljen račun razumne. Uzimajući u obzir činjenicu da je rasprava održana i pred Komisijom i pred Sudom, takođe zaključuje da traženi broj sati nije preteran. Zahtev za naplatu sudskih i ostalih troškova će stoga biti dosuđen u celosti.

C. Zatezna kamata

93. Na osnovu informacija dostupnih Sudu, zakonska kamatna stopa koja se primenjuje u Lihtenštajnu na dan donošenja ove presude iznosi 5% godišnje.

IZ OVIH RAZLOGA, SUD

1. *Odlučuje* sa šesnaest glasova prema jedan da je došlo do kršenja člana 10 Konvencije;
2. *Odlučuje* sa šesnaest glasova prema jedan da je došlo do kršenja člana 13 Konvencije;
3. *Odlučuje* jednoglasno da nije neophodno da razmotri da li je došlo do kršenja člana 6 Konvencije i člana 14 u vezi sa članom 10;
4. *Odlučuje* jednoglasno
 - (a) da tužena Država treba da u roku od tri meseca podnosiocu predstavke plati sledeće iznose:
 - (i) CHF 10.000 (deset hiljada švajcarskih franaka) na ime nematerijalne štete;
 - (ii) CHF 91.014,05 (devedeset jednu hiljadu i četrnaest švajcarskih franaka i pet santima) na ime sudskih i ostalih troškova;

- (b) da će kamata na glavnicu po godišnjoj stopi od 5% biti plativa od isticanja gore pomenutog tromesečnog roka do namirenja;
5. *Odbacuje* jednoglasno ostale zahteve podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku i izrečeno na javnoj raspravi u zgradi Suda u Strazburu 28. oktobra 1999.

Elizabet Palm
Predsednik

Mod de Boer-Bukikio
Zamenik sekretara

Shodno članu 45 stav 2 Konvencije i pravilu 74, stav 2 Poslovnika Suda, ovoj presudi su pripojena sledeća izdvojena mišljenja:

- (a) zajedničko saglasno mišljenje g. Kafliša, g. Zupančiča i g. Hedigana;
- (b) izdvojeno mišljenje g. Kabral Bareteta.

E. P.
M. B.

ZAJEDNIČKO SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJA KAFLIŠA, ZUPANČIČA I HEDIGANA

Saglasni smo s presudom Suda, ali bismo želeli da izrazimo rezervu prema obrazloženju Suda kod zaključka o kršenju člana 10.

Zaključeno je da je problem na koji se žali podnosilac predstavke, koji je naveo da on predstavlja mešanje u pravo zajemčeno članom 10, završen do prvog pisma koje je napisao njegovo veličanstvo knez Hans-Adam II od Lihtenštajna. Mi ne delimo to mišljenje. To pismo nosi datum 27. februar 1995. U to vreme moglo je da se smatra da je to samo izražavanje namere, koja je zaista mogla da se promeni u sledećim mesecima i koja se kristalisala kao „mešanje“ u kneževim daljim potvrđujućim komunikacijama. Samo u svetlu ovog poslednjeg može se prihvatiti da je za podnosioca predstavke zaista postojala pretnja nekom sankcijom. Dalje, ako se uzme samo za sebe, pismo od 27. februara 1995. moglo je da se smatra za izražavanje privatnog ličnog mišljenja. Dalja potvrđujuća pisma bez ikakve sumnje opravdavaju zaključak da je ova mera, u stvari, predstavljala državni čin.

Stoga donosimo zaključak da se mera koja je prekršila pravo zajemčeno članom 10 sastojala od celokupne kneževе komunikacije.

IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE KABRAL BARETA (Prevod)

Žao mi je što ne mogu da delim mišljenje većine u Sudu; po mom mišljenju nije došlo do kršenja prava podnosioca predstavke na izražavanje.

Postoje dva odlučujuća dokaza u predmetu: kneževo pismo od 27. februara 1995, u kome knez po prvi put izražava svoju nameru da podnosioca predstavke ne postavi ponovo za predsednika Upravnog suda, i pismo predsedniku Parlamenta od 17. aprila 1997, u kome knez odbija da izvrši to postavljanje.

Da ih ispitamo.

1. Pismo od 27. februara 1995. bilo je privatno pismo, poslato na privatnu adresu podnosioca predstavke, u kome knez navodi svoju nameru da više ne postavlja podnosioca predstavke na javnu funkciju.

Mislim da će biti od pomoći da se reprodukuje sledeći pasus:

„U mojim očima Vas Vaše ponašanje, dr Vile, čini nepodobnim za javnu funkciju. Ne nameravam da se upustim u dugu javnu ili privatnu raspravu s Vama, ali bih voleo da Vas blagovremeno obavestim da Vas neću ponovo imenovati na javnu funkciju ukoliko Vas predloži Parlament ili neko drugo telo ...“

Na početku navodim da knez nije želeo da se upušta u javnu raspravu i da je samo blagovremeno hteo da naznači svoju nameru da, ako se pojavi prilika, preduzme određene mere.

Teško mogu da vidim na koji način ovo pismo predstavlja „prekor“ (vidi stav 50 presude).

Pismo je, iznad svega, izrazilo svo kneževo neslaganje s idejama podnosioca predstavke u vezi s tumačenjem lihtenštajnskog Ustava. To neslaganje dovelo je do gubitka političkog poverenja koje je knez trebalo da ima prema podnosiocu predstavke i stoga i do najave da knez namerava da izvede neophodne političke zaključke.

Drugim rečima, ništa osim onoga što je podnosilac predstavke mogao da očekuje, s obzirom na neslaganje iz 1992. između kneza i Vlade (čiji je podnosilac predstavke tada bio član).

Sama po sebi namera ne predstavlja pravni čin, niti čak ni početni korak ka izvršenju takvog čina.

Nema sumnje da se ovde nalazimo u oblasti čiste psihologije, još uvek daleko čak i od pripremne radnje koja bi pretpostavljala da su fizički činovi već izvršeni.

Stoga bih mogao da razumem da treba smatrati da je kneževo pismo napisano jednostavno da bi „blagovremeno“ najavilo njegovu nameru da sprovede neku radnju, da bi podnosiocu predstavke dao vremena da za svoju budućnost napravi neophodne pripreme.

Tačno je da je ovo privatno pismo u kome se najavljuje namera postalo javno i da su ga potvrdila druga kneževa pisma, koja su bila otvorena.

Sve je to, međutim, bilo isključivo usled ponašanja podnosioca predstavke i kako je g. Konforti pravilno rekao u svom izdvojenom mišljenju koje se nalazi u prilogu izveštaja Komisije, podnosilac predstavke ne može da „izbegne primenu principa *nemo contra factum suum proprium venire potest*“.

Prihvatanje suprotnog, po mom mišljenju, ne bi bilo u skladu s jezikom i duhom člana 10 Konvencije. Nije moguće suditi o namerama i ne upasti u svet „virtuelnog“ kršenja, a meni deluje da se upravo to desilo u ovom slučaju.

2. Odbijanje da se podnosilac predstavke ponovo postavi za predsednika Upravnog suda bilo je, bez ikakve sumnje, pravni čin i u okolnostima slučaja mogu da prihvatim da je to usledilo zbog mišljenja koja je podnosilac predstavke izrazio i to predstavlja problem na osnovu člana 10.

Međutim, ja smatram da nije potrebno određivati da li je to odbijanje imalo legitiman cilj i da li je bilo neophodno u demokratskom društvu, pošto niko neće osporiti da se ovde nalazimo u zoni pristupa javnoj funkciji, temi koja je namerno izostavljena iz Konvencije. To je u stavu 41 presude potvrdila većina u Sudu.

Stoga zaključujem da nije došlo do kršenja Konvencije.